

Vojko Devetak

BOŽIĆNO VRIJEME

»Poslije godišnjeg slavljenja pashalnog otajstva, Crkva nema ništa starijega štovati nego Gospodnje Rođenje i njegova prva bogojavljenja: to se slavi u Božićno vrijeme«.¹

Prema rečenome je jasno da su Uskrs i Božić dva stožera liturgijske godine, alfa i omega ekonomije spasa. Uskrs je vrhunac otajstva otkupljenja, a Božić početak tog otajstva.

Kroz Božićno vrijeme slavimo i hvalimo Boga što je iz milosrdne ljubavi prema čovječanstvu sišao među ljude, združio božansko s čovječanskim, postao čovjekom i tako u svijet ugradio božansku ljubav, oko sebe okupio čovječanstvo u zajednici svoje Crkve kroz koju u svijetu trajno djeluje njegov Duh. To u prvom planu ističe liturgija Božićnog vremena.

Bogatstvo tog otajstva kroz Božićno vrijeme susljedno i intimno slave slavlja: Gospodnje Rođenje (25. XII.), Marijino materinstvo (1. I.), Bogojavljenje (6. I.) i Krštenje Gospodinovo. Ta slavlja oblikuju divni okvir jednog otajstva u njegovim različitim aspektima.

Božićno vrijeme teče od I. Večernje Gospodnjeg Rođenja do nedjelje iza Bogojavljenja, kad se slavi Krštenje Gospodinovo.

1. Božić — Bogojavljenje

Pod istim naslovom govorimo o Božiću i Bogojavljenju stoga što tijesno povezani oba slave jedno te isto otajstvo: objavljenje milosne i spasilačke Božje moći i ljubavi ljudima. Oba slave objavljenje Gospodinovo, njegovu pojavu u smrtnom tijelu i objavljivanje čitavom svijetu. Zbog toga ih je još davno sv. Augustin nazvao »blizancima«.² Tijesno su povezani i po okolnostima svoga podrijetla.

Prve kršćanske generacije rasle su u vjeri u umrlog i uskrsnulog Krista, a nisu ni pomišljali da fiksiraju i slave druge datume Kristova života. Slavili su samo jedan jedini blagdan: Dan Gospodnji, tj. godišnje i tjedno slavljenje Kristove Pashe. Razlog koji je potaknuo nastanak tih blagdana nije toliko godišnje komemoriranje već drugi povijesni i teološki motivi:

¹ *Calendarium Romanum*, Vaticano 1969., br. 32.

² S. Augustinus, *Sermo* 204, 2.

1. Prema mišljenju većine liturgista ti su blagdani nastali kao suprotavljanje poganskom kultu boga sunca »dies Natalis Invicti«, koji se u Rimu slavio 25. prosinca. Ljetopisac »Depositio Martyrum« prvi put spominje kršćanski Božić 354. godine.³ Skoro u isto vrijeme na istoku nastaje blagdan Bogojavljenja kao protuteža poganskom blagdanu sunca koji se u Egiptu i Arabiji slavio 6. siječnja. Bogojavljenje se zatim proširilo po zapadu, a najprije ga nalazimo 361. god. u Galiji, a u isto vrijeme istok je u svoj kalendar unio blagdan Božića. Da bi lakše pogane privela vjeri, Crkva je te blagdane, koje su pogani posebno cijenili, transformirala u kršćanske blagdane dajući im kršćanski pečat. Ti blagdani slave pojavu novog Sunca — Krista koji je pravo Sunce pravde kojeg su navjestili proroci i pravo Svjetlo svijeta kako je sam Krist sebe nazvao.

2. Ti su blagdani ustanovljeni i kao ustuk herezama: Arijevoj, koji je nijekao Kristovo božanstvo, i Nestorijevoj koji je nijekao Marijino božansko materinstvo. Tako su ti blagdani postali zaštita vjere u božansko otajstvo utjelovljenja.

3. Uz te povijesne motive utjecao je i teološki motiv: odnos i važnost utjelovljenja u otajstvu spasenja. U teološkoj perspektivi Božić i Bogojavljenje nisu toliko godišnjica Isusova rođenja i objavljenja već blagdani našega spasenja. Stoga veli sv. Lav Veliki: »Radujmo se, jer nam se danas rodio naš Spasitelj«. Naše spasenje započinje upravo utjelovljenjem Božjeg Sina koji se rađa od žene da bi svatko tko je rođen od žene mogao se preporoditi u Božje dijete.

Premda su Božić i Bogojavljenje srodni blagdani i duboko se konpenetriraju jer slave isto otajstvo, ipak imaju svoje vlastite karakteristike: različito im je podrijetlo, Božić je nastao na zapadu, a Bogojavljenje na istoku; slave se različiti aspekti otajstva: rimska liturgija na Božić slavi samo Kristovo rođenje, a istočna i poklon mudraca; rimska liturgija na Bogojavljenje u misalu i časoslovu slavi tri očitovanja Kristove slave: poklon mudraca, Kristovo krštenje i svadbu u Kani; dok je u istočnoj liturgiji glavni sadržaj bogojavljenjske liturgije Kristovo krštenje.

Duboko jedinstvo otajstva. Različiti aspekti dvaju blagdana sačinjavaju duboko jedinstvo koje ih povezuje. Oba blagdana slave jedno isto otajstvo, otajstvo Utjelovljenja, dok su rođenje, poklon mudraca, krštenje i čudo u Kani razni aspekti tog otajstva. Budući da je jedino otajstvo »obuhvatiti pod jednu glavu u Kristu sve što je na nebesima i na zmlji« (Ef 1, 10), Utjelovljenje je prvi momenat koji u sebi sve sažima. Čovjek postaje svjestan trajne Božje prisutnosti u svijetu od časa rođenja jer se trajno ostvaruje riječ: »Izišao sam od Oca i došao na svijet« (Iv 16, 27). Božić je početak otajstva i ujedno anticipiranje parusije jer je Krist od prvog časa svoje ljudske egzistencije počeo zasluživati. Isusovo pak prvo objavljenje poganima po mudracima je znak okupljanja svih naroda oko

³ M. Righetti, *L'anno liturgico*, Milano 1969., str. 66.

⁴ *Sermo* 1. PL 54, 190.

Krista koji će osjetiti učinke njegova dolaska. Božić je blagdan rođenja Sunca koje se objavljuje »siromasima Izraela« koje predstavljaju Marija, Josip i pastiri. Bogojavljenje i vrijeme koje slijedi je objavljivanje moći tog Sunca, a tu moć i slavu liturgija predočuje u čudu zvijezde, čudu u Kani i drugim čudesima. Sve su to predznaci onog velikog čuda što će ga izvršiti Krist spasavajući svijet posredstvom svoga pashalnog otajstva, tj. muke, smrti i uskrsnuća. Tako je liturgija božićnog vremena uvod, predvorje uskrsne liturgije.

Crkva u svojoj liturgiji slavi samo jedno otajstvo — pashalno. Božić — Bogojavljenje su također otajstvo, ali nisu neovisni ni izolirani od pashalnog otajstva. Slavi se jedno djelo spasenja što ga je izvršio Utjelovljeni Božji Sin. Utjelovljenje, rođenje, objavljivanje i Kristov skroviti život dio su otajstva kojemu je središte smrt i uskrsnuće, a Božić je početak tog otajstva. Tako nas Božić-Bogojavljenje pripremaju da bolje shvatimo pashalno otajstvo pokazujući nam u Kristu Božjeg Sina koji je postao čovjek. Otkupiteljska vrijednost Kristova djela upravo je u činjenici da on nije običan čovjek, već Božji Sin koji je uzeo ljudsku narav da Ocu iskaže slavu i ljubav.

Liturgijska pravila. Božić nema svog posebnog bdjenja kao Uskrs, već ima samo svoju posebnu misu bdjenja koja se slavi navečer 24. prosinca, bilo prije bilo poslije I. Večernje Božića. Kao najbolja priprava za sveto slavlje bilo bi najprikladnije da se prije Ponoćke zajednički s pukom obavi Služba čitanja iz Časolova. Po starodревnom običaju papa slavi na Božić tri mise u tri različite crkve Rima. I svaki svećenik može toga dana slaviti tri mise, ali ne jednu za drugom već u odgovarajuće vrijeme: Polnoćku u pola noći, Zornicu u rano jutro, i danju misu. Tri mise podsjećaju na trostruko Kristovo rođenje: rođenje od vijeka od Oca, rođenje u Betlehemu od Djevice Marije, rođenje po milosti u našim dušama. U svim božićnim misama na riječi: »I utjelovio se...«, ako se vjerovanje recitira, poklekne se; a ako se pjeva, klekne se.

Biblijska čitanja božićnog vremena su ista svake godine. Izuzetak su odlomci Evanđelja koji se čitaju na blagdan Svete obitelji i Gospodnjeg Krštenja. Blagdani imaju i svoja vlastita predslavlja u kojima se ističe otajstvo koje se tog dana posebno slavi.

O Bogojavljenju u nekim krajevima postoji običaj blagoslivljanja vode i kršćanskih domova i obitelji. Rimski Obrednik za te blagoslove ima posebni obrazac. »Nedjeljni misal za narod« donosi također prikladan obrazac za blagoslov kuća.⁵

Pastoralne primjedbe. Slavljenje Božića bogato je svojim sadržajem i duboko zasijeca u pučku religioznost. Puk je Božiću nekako više privržen nego Uskrsu koji uza svu obnovu nauke o pashalnom otajstvu nije postigao svoju centralnu vrijednost. To je možda stoga što božićno otajstvo

⁵ Nedjeljni i blagdanski misal, KS, Zagreb 1976., str. 818.

sadrži jaku pučku notu, dok je pashalno otajstvo ostalo odveć na teološkoj razini. U istočnim Crkvama, međutim, Uskrs ima veoma široki odjek u pučkoj psihi koji u tom slavlju sudjeluje intenzivnim oduševljenjem, dok Božić nije postigao takav uspjeh. Možda je Božić postao pučki blagdan pun folklora i bogat običajima stoga što se pretežno inzistiralo na vanjskim i marginalnim aspektima, a zanemario doktrinalni i središnji aspekt. Mnoštvo sekulariziranih običaja, luksusno kićenje »božićnog drvca«, pravljenje jaslica s blještavim ukrasima, figurama i bojama tijekom vremena zamaglilo su događaj rođenja da se jedva ili nikako ne vidi događaj spasenja. Nije li tome doprinijelo i potrošno društvo svojim komercijaliziranjem božićnih blagdana? Tako se veliko otajstvo utjelovljene Božje Riječi snizilo na stepen drage i konvencionalne idile jaslica. Događaj koji je kadar da svijet potrese degradiran je u sladunjavost. Aspekt nepojmljivog i nečuvanog događaja što je Bog postao čovjekom, je umanjen. Nema sumnje da je kršćanskoj pobožnosti potrebna i radost srca, ali ozbiljnost događaja spasenja ne smije zagušiti sentimentalizam. Sentimentalizam je stvorio demagošku sliku Božića isticanjem malenog, siromašnog, poniznog i prozeblog Isusa što dira srce i stvara emocije. Božić je postao čisto ljudska svečanost koja ne zadire u dubinu vjerskog života. Nema sumnje da tradicionalni običaji imaju svoju vrijednost, ali ih treba očistiti od čisto folklorističke degradacije i sekularizacije. Crkva se je uvijek služila prirodnim i društvenim elementima da simbolizira svoja otajstva, ali svemu tome treba dati autentični religiozni duh. Jaslice, doista, mogu biti simbol otajstva, ali to treba biti teološki utemeljen simbol, a ne gubiti se u romantičnim konstrukcijama i konvencionalnom koreografijom.

Prve tragove jaslica nalazimo na sarkofazima iz IV. i V. stoljeća. Iz istog je vremena i glasovića kapela »ad praesepe« u bazilici sv. Marije Velike u Rimu. Međutim, prvi početak suvremenih jaslica dugujemo sv. Franji Asiškome. Franjine jaslice svojom jednostavnošću vjerničkom mentalitetu približavaju veličinu otajstva Božjeg učovječenja. I takozvano »božićno drveće« je kršćanskog podrijetla i značenja. Taj je običaj nastao u Njemačkoj gdje su ga u čast Adama i Eve (koje su komemorirali 24. XII.) kitili simboličkim plodovima i nazivali »stablo iz raja«. Blistave ukrase i pod njega jaslice počelo se stavljati tek u prošlom stoljeću. Drveće ima kristološko značenje: podsjeća na Krista stablo života i svjetlo svijeta.⁶

»Izišao sam od Oca i došao na svijet« (Iv 16, 27), to je stvarnost Božića koju treba njegovati na osobnom i crkvenom planu. Pojedinci i zajednica. Isus se rađa u srcu svakog čovjeka i u srcu čovječanstva. Božić nije samo praznički gozbeni blagdan. On je radosno prihvaćanje jednostavne i ujedno vrhunske stvarnosti: u Riječi koja se »iz ljubavi prema tijelu zaodjela tijelom... Bog sudjeluje u mom tijelu da ga učini besmrtnim«.⁷

⁶ M. Righetti, nav, dj. str. 81.

⁷ Sv. Grgur Nazijazenski, PG 36, 636.

2. Svetkovina Svete Marije Velike

U sklopu božićnog otajstva i kao njegov integralni dio, osmi dan Božića prema pradavnom običaju, slavi se svetkovina svete Bogorodice Marije, zapravo Marijina uloga u otajstvu Utjelovljenja. Slavi se Marijino materinstvo s kojim je ona sudjelovala da svijetu dade »Život koji sve obnavlja« (LG 56). Liturgija ovog dana insistira na važnoj istini povijesti spasenja: na stvarnosti ljudske naravi koju je Riječ uzela u krilu Djevice Marije.

Ovo nije nova već prastara svetkovina. Prije VII. stoljeća u Rimskoj Crkvi nije se slavilo nijedno Marijino slavlje osim ovoga i to povezano s Gospodnjim Rođenjem. Božić sa svojom osminom bio je u isto vrijeme Gospodinov i Gospin blagdan. Osmi dan Božića bio je posvećen Marijinu matrinstvu mnogo prije nego se toga dana slavilo Obrezanje.

3. Krštenje Gospodinovo

U prvu nedjelju nakon Bogojavljenja slavi se Krštenje Gospodnje i zaključuje Božićno vrijeme. (Ipak se u liturgiji može primjetiti mentalitet Božićnog vremena sve do 2. veljače kad se slavi Prikazanje Gospodinovo).

I ovaj je blagdan na svoj način Bogojavljenje, očitovanje mesijanske zadaće koju je Otac povjerio Kristu. Kristovim Rođenjem Božja je Riječ uzela na sebe smrtnu ljudski narav, krštenjem u vodama Jordana, poslije četrdesetdnevne pokore u pustinji, službeno pred Bogom uzima na sebe moralnu odgovornost za ljude podvrgnuvši se ponizno kao grešnik Ivanovu krštenju čitavo će čovječanstvo biti kršteno i posvećeno te primiti Duha Svetoga.

Kristovo uranjanje u vode Jordana simbolizira njegovo uranjanje u grob, on — Sin čovječji — koji nema grijeha preuzima grijehe svijeta i pokapa ih u dubine rijeke. To krštenje vodom anticipira njegovo krštenje krvi koje će definitivno uništiti grijehe svijeta. U tom krštenju krvi krštenici smo i mi te jednom zauvijek svukli starog grešnog čovjeka i obukli novoga.

Izlazak Krista iz voda Jordana proročki je znak njegova slavnog izlaska iz groba u novom proslavljenom čovječstvu. Tako Krist stvara novo čovječanstvo. To je ujedno sakramentalni znak našeg krsnog preporođenja po čemu postajemo novi ljudi.

Kršteni Krist biva pomazan Duhom Svetim da bi mogao biti dostojna žrtva, Svećenik i Posrednik. I mi po krštenju pritjelovljeni Kristu bivamo pomazani i posvećeni Duhom Svetim za opće svećeništvo za našega Boga (Otk 5, 10).

U svečanom času Kristova krštenja nebeski Otac predstavlja nam svoga Izabranika, Jahvina Slugu, očekivanog Mesiju: »Ti si Sin moj, Ljubljeni moj, koga sam odabrao« (Mt 1, 4). Tako nam predstavlja prototip

novoga čovjeka u kojega se trebamo obući, kojega trebamo slijediti, čiju sliku trebamo u sebi reproducirati »da budemo jednaki slici njegova Sina, koji je prvorodenac među mnogom braćom« (Rim 8, 29).

U Kristovu je krštenju očito simbolizirano pashalno otajstvo, pa je sasvim naravno da se ovaj blagdan slavi u nedjelju koja je autonomni pashalni Gospodnji dan.

— o —

S jedne strane sekularizirano a s druge strane pučka privrženost ovim danima koji teku od Gospodinova Rođenja do Gospodinova Krštenja potiče nas da se založimo da ti dani budu posebno privilegirani dani vjerskog života. Liturgijski tekstovi ovog liturgijskog razdoblja predstavljaju nam u Isusu božanstvo našeg brata i čovječanstvo našeg Boga. To predstavljanje osvijetljeno velikim otajstvima Kristova rođenja, objavljenja i krštenja može ovo vrijeme stvarno učiniti jakim momentom razmišljanja i zalaganja, povoljnom prigodom da se učvrsti kršćanski život.

»Očitovala se Ljubav Božja, spasiteljica svih ljudi; odgojila nas da se odrekemo bezbožnosti i svjetovnih požuda te razumno, pravedno i pobožno živimo u sadašnjem svijetu, iščekujući blaženu nadu i Očitovanje slave velikoga Boga i Spasitelja Isusa Krista« (Tit 2, 11—13).
